

การศึกษาความสงสัยที่เป็นอกุศลและกุศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
A Study of Doubts to Akusala and Kusala
in Theravada Buddhist Scriptures

ธนัญอร ชุ่มอุระ*

Thananorn Chumura

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม**

Maechee Kritisana Raksachom

อรชร ไกรจักร***

Orachorn Krichackra

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Master of Art (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: thananorn2369@gmail.com

Email: Kritisana.rak@mcu.ac.th

Email: Orachorn.k2505@gmail.com

Received: December 29, 2022

Revised: January 10, 2023

Accepted: January 24, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการได้แก่ (๑) เพื่อศึกษาความสงสัยที่เป็นอกุศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาความสงสัยที่เป็นกุศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อเสนอแนวทางการละความสงสัยที่เป็นอกุศลและการส่งเสริมความสงสัยที่เป็นกุศลตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า วิจิติจฉาคือความสงสัยมี ๒ ประเภทคือ (๑) วิจิติจฉานิวรณ์ (๒) วิจิติจฉาปฏิรูป วิจิติจฉานิวรณ์มีลักษณะสงสัยเคลือบแคลงใจตัดสินใจไม่ได้ ลังเลใจไม่เชื่อในเรื่อง ๘ เรื่อง คือ (๑) พระพุทธเจ้า (๒) พระธรรม (๓) พระสงฆ์ (๔) ไตรสิกขา (๕) สงสัยอดีตชาติ (๖) สงสัยอนาคตชาติ (๗) สงสัยทั้งอดีตชาติและอนาคตชาติ (๘) ปฏิจจสมุปบาท วิจิติจฉานิวรณ์กระตุ้นให้ออกุศลเหล่านี้เกิดขึ้น ปิดกั้นทางแห่งการสร้างความดีก่อให้เกิดอันตรายต่อการปฏิบัติธรรม ไม่สามารถพัฒนาปัญญาให้ก้าวหน้า ขัดขวางการบรรลุธรรม วิจิติจฉาปฏิรูปคือความสงสัยที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางโลก เช่น สงสัย

* นางธนัญอร ชุ่มอุระ Mrs.Thananorn Chumura

** ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม (Asst.Prof.Dr.Maechee Kritisana Raksachom), ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ thesis Advisor

*** ผศ.พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร (Asst.Prof.Dr.Orachorn Krichackra), ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ thesis Advisor

ชื่อคน ชื่อสถานที่ สงสัยการเรียนการสอน การเรียนพระปริยัติธรรมเป็นต้น เป็นได้ทั้งกุศล อกุศลและ อภัยกฤต ความสงสัยที่นำไปสู่กุศลและอกุศลเกิดขึ้นกับปุถุชน พระโสดาบัน พระสกทาคามีและ พระอนาคามี ความสงสัยที่นำไปสู่กุศลคือความสงสัยที่เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนเมื่อได้รับคำอธิบาย ตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วเปลี่ยนความคิดนำไปสู่การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง ส่งเสริมให้กุศลธรรมเกิดขึ้น ส่วนความสงสัยที่เป็นอภัยกฤตเกิดขึ้นกับพระอรหันต์ในกรณีสงสัยในพระปริยัติธรรม ชื่อคน สถานที่ เป็นต้น เนื่องจากระดับปัญญาของพระอรหันต์ไม่ถึงระดับปัญญาของพระพุทธเจ้า แนวทางละความสงสัย ที่เป็นอกุศลมี ๖ วิธีคือ (๑) ด้วยความเป็นพหูสูต (๒) ด้วยความเป็นผู้สอบถาม (๓) ด้วยความเป็นผู้รู้จัก ที่ทรงตัดสินใจแล้วในพระวินัย (๔) ด้วยอธิโมกข์ (ศรัทธา) (๕) ด้วยความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร (๖) ด้วยการ สนทนาเรื่องที่เป็นสัปปายะ นอกจากนั้นความสงสัยที่เป็นอกุศลสามารถข่มด้วยอำนาจฌาน และสามารถ ประทานด้วยโสดาปัตติมรรค ปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาสัมมาทิฐิคือ ปรโตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่น) และโยนิโสมนสิการ (การพิจารณาโดยแยกกาย)

คำสำคัญ: วิจิกิจฉา; อกุศล; กุศล; คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research entitled “A Study of Doubts that Be *Akusala* and *Kusala* in Theravada Buddhist Scriptures” has three objectives: (1) to study the doubt that be unwholesome (*Akusala*) in Theravada Buddhist scriptures. (2) to study the doubt that be wholesome (*Kusala*) in Theravada Buddhist scriptures, and (3) to propose guidelines for the abandonment of doubt that be unwholesome whereby it supports the doubt that be wholesome according to Theravada Buddhism. This is the documentary research based on the study of Buddhist scriptures.

From the study, it is found that there are two types of *Vicikicchā*: (1) *Vicikicchānivaṇa*, and (2) *Vicikicchāpaṭirūpa* by which they are suspicious and unable to make decision. While functioning, they hesitate in believing eight things: (1) the Buddha, (2) the Dhamma, (3) the Sangha. (4) *Ti-sikkhā*, (5) doubt about past life, (6) doubt about future life, (7) doubt both past and future life, and (8) *Paṭiccasamuppāda*. When *Vicikicchānivaṇa* arises, it stimulates *Akusala* to arise blocking the way of doing good actions, bringing about the danger to Dhamma practice where wisdom cannot be developed higher resulting in getting rid of the attainment of ultimate truth. As regards *Vicikicchāpaṭirūpa*, it is a doubt of worldly affairs, doubting the names of people, places, teachings and learning including learning *Pariyattidhamma*, etc., for instance. All can be either *Kusala*,

Akusala or *Abyākata*. It is said that doubt leads to *Kusala* and it is also said that *Akusala* happens to *Puthujjana* (worldly person), *Sotāpanna* (Stream-Winner), *Sakadāgāmi* (a Once-Returner), and *Anāgāmi* (a Never-Returner). The uncertainty leading to *Kusala* is the doubt about the doctrine, when it is explained accordingly accordance with the Buddhist principles, changes the mindset leading to the right Dhamma practice, which is supported *Kusala Dhamma* to arise. With respect to the doubt of *Abyākata* that arises from the *Arahanta* (the Holy One), it is in a case of doubts about *Pariyattidhamma* scriptures, names of people, places, etc., because the wisdom of the *Arahanta* does not compete with the wisdom of the Buddha.

There are six guidelines leading to the abandonment of doubt that be *Akusala*: (1) one should become *Bahussuta* (man of great learning), (2) one should become a questioner, (3) one should become knowledgeable about the things that have been decided in the *Vinaya*, (4) possessing *Atimokkha* (faith), (5) having good friendship (*Kanlayāṇamitta*) (6) discussing matters that are *Sappāya* (suitable things). In addition, unwholesome doubts can be suppressed by the power of contemplation and be eliminated with the *Sotapattimagga*. The factors contributing to the *Sammā-ditṭhi* are *Paratoghosa* (the external sources) and *Yonisomanasikāra* (carefully consideration)

Keywords: Vicikicchā; Akusala; kusala; Theravada Buddhist Scripture

บทนำ

ความสงสัยใคร่รู้เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด โดยเริ่มตั้งแต่สงสัยในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว เมื่อหันมองโดยรอบ จึงเกิดความสงสัยและตั้งคำถามขึ้นมากมาย เช่น เกี่ยวกับชีวิต โลกและจักรวาลคืออะไร มีความเป็นมาอย่างไร เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ความสงสัยนำไปสู่การตั้งเป็นประเด็นปัญหา เพื่อพยายามหาคำตอบให้กับความสงสัยของตนเอง ซึ่งมีอยู่หลากหลายวิธีการ บางสิ่งที่เราเชื่อว่าถูกต้องอาจมีหลายคำตอบ ทำให้ดูเหมือนเกิดความขัดแย้งในความเชื่อของคน ๆ เดียว^๑ เพราะความไม่รู้ ไม่เข้าใจ จึงทำให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัย บางอย่างก็เป็นประโยชน์ เพราะทำให้เกิดการพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น หรือนำไปสู่การศึกษาเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

^๑ ชีระพงษ์ มีโรสง, *มิตติทางศาสนาและปรัชญาของโลก*, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๔-๑๗๕.

จะเห็นได้ว่า ความสงสัยฝังอยู่ในใจของมนุษย์ทุกคน เป็นต้นเหตุของการก่อให้เกิดปัญญา สามารถเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกคน บางคนเกิดความสงสัยแล้วไม่แสวงหาคำตอบ ปล่อยให้ติดค้างอยู่ในใจ มนุษย์บางคนเกิดความสงสัยแล้ว หาคำตอบให้คลายสิ้นแห่งความสงสัยที่เกิดขึ้นในจิตใจนั้น ดังเช่น เจ้าชายสิทธัตถะ จากหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้บันทึกถึงความสงสัยของเจ้าชายสิทธัตถะที่มีต่อความเกิด ความแก่ ความเจ็บและความตาย พระองค์มีความสงสัยว่า จะต้องมียี่ตรงกันข้ามกับความเกิด ความแก่ ความเจ็บและความตาย ความสงสัยในครั้งนี้ได้เติมพินกันด้วยชีวิตคือ การเสด็จออกบวชและได้ลองผิดลองถูก ปฏิบัติค้นหาวิธีไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย โดยเริ่มต้นจากความสงสัย^๒ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่เกี่ยวกับชาวกาลามะ ที่มีความสงสัยในคำสอนของเจ้าลัทธิตู ผู้เข้ามาสอนศาสนาในหมู่บ้าน คำสอนของเจ้าลัทธิตูทั้งหลายไม่ตรงกัน เจ้าลัทธิตูแต่ละคนต่างกล่าวยกย่องและอวดอ้างความดี คำสอนของตนเอง แล้วติเตียนดูหมิ่น เหยียดหยาม คัดค้านคำสอนของเจ้าลัทธิตูอื่นที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับตน อันเนื่องมาจากคำสอนที่ไม่ตรงกันนั้น จึงนำไปสู่ความสงสัยว่าอย่างไรหนิ อย่างไรหนิ จากความสงสัยนี้นำไปสู่การตั้งคำถามกับพระพุทธเจ้า^๓ พระพุทธเจ้าได้ตอบความสงสัยของชาวกาลามะ และแนะนำวิธีคิดด้วยเหตุผลที่ชาวกาลามะสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ความสงสัยของพระเจ้าปายาสี เป็นความสงสัยเกี่ยวกับกำเนิดของโอปปาติกสัตว์ที่ผุดขึ้นโตทันที่สงสัยเกี่ยวกับโลกหน้า สงสัยว่าไม่มีวิบากแห่งกรรมดีและกรรมชั่ว สงสัยเรื่องนรกและสวรรค์ว่ามีจริงหรือไม่ สงสัยว่าเวลาเสียชีวิตวิญญาณออกจากส่วนไหนของร่างกาย สงสัยเรื่องน้ำหนักตัวของคนเสียชีวิตกับคนที่ยังมีชีวิต^๔ โรหิตัสสเทพบุตรเมื่อครั้งที่เป็ดาบส เกิดความสงสัยเรื่องที่สุดของโลกจึงเข้าฉานสำรวจจักรวาล ไม่รับประทานอาหาร ไม่ดื่มน้ำ ไม่เข้าห้องน้ำ สำรวจจักรวาลโดยไม่หยุดพักจนกระทั่งอายุขัยถึง ๑๐๐ ปี ก็ได้ตายกลางอวกาศ ภารกิจสำรวจจักรวาลไม่สำเร็จ หลังตายแล้วไปเกิดเป็นเทพบุตรได้ลงมาเฝ้าพระพุทธเจ้าได้มีโอกาสทูลถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า นำมาซึ่งความคลายสงสัย^๕ จากความสงสัยดังกล่าวมานี้ บางอย่างก็นำไปสู่กุศล ผู้ฟังนำไปต่อยอดในการปฏิบัติธรรมจนกระทั่งบรรลุมรรคผล หรือหากไม่บรรลุมรรคผลบุคคลนั้นก็แสดงตนเป็นพุทธมามกะถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต แต่ความสงสัยบางอย่างนำไปสู่ความเห็นผิดปฏิบัติผิด ถึงแม้จะได้ถามปัญหาและสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้าก็ไม่สามารถบรรเทาความสงสัยไปได้

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๒/๔๐๑.

^๓ อง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๕-๒๕๖.

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๑๒/๓๔๔.

^๕ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๕/๗๓-๗๔.

ในปัจจุบันมีคำถามเกิดขึ้นมากมายต่อคำสอนทางพระพุทธศาสนา บางคำถามก็เข้าข่ายอภัยาคติ-ปัญหา คือ คำถามที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ เพราะปัญหาเหล่านี้ไม่มีประโยชน์และไม่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ ไม่สามารถทำให้เข้าถึงนิพพานได้ บางคำถามก็กำกวมไม่ชัดเจน เช่น สงสัยว่าพระพุทธเจ้ามีจริงไหมทำอย่างนี้จะบาปหรือไม่ เป็นบุญหรือไม่ ทำไมทำดีแล้วไม่ได้ดีไม่เห็นจะตรงกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเลย เป็นต้น คำตอบที่ได้มักจะเป็นไปตามความเข้าใจของผู้ถามหรือผู้ตอบ หรือบางครั้งก็ตัดจบด้วยคำว่าสงสัยเช่นนี้เป็นบาปนักไม่ควรสงสัย จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำประเด็นนี้ให้มีความชัดเจนว่า ตกลงแล้วการตั้งคำถามที่เกิดจากความสงสัยอย่างใดควรถาม อย่างไรไม่ควรถาม เพราะไม่เกิดประโยชน์ อันจะนำไปสู่แนวทางในการตั้งคำถาม หรือคำตอบที่ตรงกับคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนา และปัจจุบันนี้ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อน ในเรื่องหลักธรรมคำสอน มักจะมีความสงสัยหรือเข้าใจพรว่ ๆ มั่ว ๆ ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอกุศลหรือเป็นกุศล^๖ จึงเป็นที่น่าสนใจในการศึกษาความสงสัยทั้ง ๒ อย่างนี้ในมุมมองของพระพุทธศาสนา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องความสงสัยที่เป็นอกุศลและความสงสัยที่เป็นกุศลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยจะศึกษาถึงความสงสัยที่ส่งเสริมให้เกิดวิธีคิดอย่างมีเหตุผลและตัวอย่างของความสงสัยที่เป็นอกุศลและกุศล การแก้ไขความสงสัยอันนำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ศึกษาแนวทางปฏิบัติในการละความสงสัย เพื่อนำไปสู่การเผยแผ่แนวทางละความสงสัยที่เป็นอกุศลและการส่งเสริมความสงสัยที่เป็นกุศลตามหลักพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความสงสัยที่เป็นอกุศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาความสงสัยที่เป็นกุศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
๓. เพื่อเสนอแนวทางการละความสงสัยที่เป็นอกุศลและการส่งเสริมความสงสัยที่เป็นกุศลตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยศึกษาความสงสัยที่เป็นอกุศลและความสงสัยที่เป็นกุศล

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **เชื่อกกรรม รู้กรรม แก้กรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๖๔.

โดยจะศึกษาถึงความหมาย ประเภท ลักษณะ ปัญหาที่ตั้งเป็นประเด็นสงสัยพร้อมการตอบปัญหาด้วยเหตุผลอันนำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ทั้งฝ่ายที่เป็นอนุศลและที่เป็นกุศล ตลอดจนศึกษาแนวทางการละความสงสัยที่เป็นอนุศลและการส่งเสริมความสงสัยที่เป็นกุศลตามหลักพระพุทธศาสนา

๒. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๐ และหนังสือวิชาการทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อริยมรรคมาตฐาน คัมภีร์อริยมรรคตถสังคหะ คัมภีร์อริยมรรคตถวิภาวินีฎีกา และคัมภีร์ปรมัตถ-โชติกะ ปริจเฉทที่ ๑ ตลอดจนทั้งเอกสารและข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๓. นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจ สังเคราะห์ข้อมูล เขียนงานการวิจัยจากหลักฐานและเอกสารค้นหาคำตอบอย่างมีขั้นตอน พร้อมทั้งเสนอผลที่ได้จากการวิจัยเป็น “องค์ความรู้ใหม่” และรายงานผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

๑. ความสงสัยที่เป็นอนุศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาความสงสัยที่เป็นอนุศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า คำว่า วิจิกิจฉา หมายถึง ความสงสัย ความเคลือบแคลงใจ^๗ กิริยาที่เคลือบแคลง ภาวะที่เคลือบแคลง ความคิดเห็นไปต่าง ๆ ความตัดสินใจไม่ได้ ความเห็นเป็นสองอย่าง ความเห็นเหมือนทางสองแพร่ง^๘ เป็นโมหมูลจิต เวทนาของวิจิกิจฉาเป็นอุเบกขาเวทนา คือมีอาการความรู้สึกละเอียด ๆ^๙

วิจิกิจฉาแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) วิจิกิจฉานิวรณ์ คือ เครื่องกั้น เป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา^{๑๐} สิ่งกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี^{๑๑} ไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม^{๑๒} วิจิกิจฉาเป็นไปด้วยความสงสัยในฐานะ ๘ อย่าง คือ

(๑) ความสงสัยในพระศาสดา ได้แก่ ย่อมเคลือบแคลงในพระสรีระ หรือในพระคุณ ทั้ง ๒ ประการของพระศาสดา

^๗ พระมหาสมปอง มุทิโต แปลเรียบเรียง, คัมภีร์อริยานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓๕.

^๘ อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๔๒๕/๑๒๒.

^๙ พระญาณธชะ รจนา, ปรมัตถที่ปณี, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ตาลุก, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๕.

^{๑๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๑๙/๑๕๐.

^{๑๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๗๙/๑๐๕.

^{๑๒} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๕/๑๗.

(๒) ความสงสัยในพระธรรม คือ ปุถุชนผู้เคลือบแคลงอยู่ว่า อริยมรรค ๔ ประการผู้ละกิเลส ทั้ง สามัญญผล ๔ ประการผู้สงบระงับกิเลส ผู้มีอารมณ์ของมรรคและผลเป็นปัจจัยมีอยู่หรือไม่ ธรรมนี้เป็นธรรมนำออกจากทุกข์หรือไม่

(๓) ความสงสัยในพระสงฆ์ คือ ปุถุชนผู้เคลือบแคลงสังฆรัตนะนี้ว่า บุคคลทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในมรรค ๔ จำพวก ผู้ตั้งอยู่ในผล ๔ จำพวก มีอยู่หรือไม่หนอ ผู้เคลือบแคลงอยู่ว่าพระสงฆ์นี้เป็นผู้ปฏิบัติดี หรือปฏิบัติชั่วหนอ ผู้เคลือบแคลงผลที่เป็นวิบากแห่งทานที่บุคคลถวายแล้วในสังฆรัตนะนี้มีอยู่หรือไม่หนอ

(๔) ความสงสัยในไตรสิกขา คือ ปุถุชนผู้เคลือบแคลงอยู่ว่า กิสิกขา ๓ มีอยู่หรือไม่หนอ ดังนี้ ผู้เคลือบแคลงอยู่ว่า สิกขา ๓ มีอันสงฆ์โดยเป็นปัจจัยที่บุคคลศึกษาแล้วมีอยู่หรือไม่หนอ

(๕) ความสงสัยในอดีตชาติ คือ ชันธ์ ธาตุและอายตนะที่ล่วงไปแล้วพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกส่วนอดีต ชันธ์ ธาตุและอายตนะที่ยังมาไม่ถึงพระองค์ตรัสเรียกส่วนอนาคต บรรดาส่วนอดีตและส่วนอนาคตเหล่านั้น ปุถุชนผู้เคลือบแคลงอยู่ในชันธ์เป็นต้นที่ล่วงไปแล้วว่า ชันธ์เป็นต้นที่ล่วงไปแล้ว มีอยู่หรือไม่หนอ

(๖) ความสงสัยในอนาคตชาติ คือ ปุถุชนผู้เคลือบแคลงอยู่ในชันธ์เป็นต้นที่ยังมาไม่ถึงว่า ชันธ์เป็นต้นที่ยังมาไม่ถึงมีอยู่หรือไม่หนอ

(๗) ความสงสัยในอดีตชาติและอนาคตชาติ คือ ปุถุชนผู้เคลือบแคลงในส่วนทั้ง ๒ ชื่อว่าย่อมเคลือบแคลงในส่วนอดีตและส่วนอนาคต

(๘) ความสงสัยในปฏิจจสมุพบาท คือ ปุถุชนผู้เคลือบแคลงอยู่ว่า การหมุนเวียนของปัจจัยการที่มี ๑๒ บท มีอยู่หรือไม่หนอ ชื่อว่าย่อมเคลือบแคลงในธรรมที่อาศัยความมีสิ่งนี้เป็นปัจจัยเกิดขึ้น^{๑๓}

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความสงสัยชนิดนี้เป็นความสงสัยที่เป็นอกุศล เป็นสิ่งกัณจิตไม่ให้บรรลุความดีไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรมและบำเพ็ญกำลังปัญญา

๒) วิจิกิจฉาปฏิรูป (ไม่แท้) คือ วิจิกิจฉาอื่นนอกจากนั้นทั้งหมดที่เป็นไปแก่บุคคลผู้มีใช้พระสัพพัญญู ด้วยความสงสัยในอารมณ์นั้น ๆ ว่า “เป็นอย่างไรหรือ เป็นอย่างนี้หรือ เป็นสิ่งนี้หรือ”^{๑๔} เช่นความสงสัยในเรื่องราวทางโลก ความสงสัยชื่อคน ชื่อสัตว์ ชื่อสถานที่สิ่งของต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน สงสัยในสิ่งที่เรายังไม่รู้ไม่เข้าใจ สงสัยในการทำงานว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่ เป็นต้น วิจิกิจฉาปฏิรูปนี้ สามารถเป็นทั้งความสงสัยที่เป็นกุศล ความสงสัยที่เป็นอกุศลและกริยาอัพยาภก^{๑๕}

^{๑๓} อภ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑๐๐๘/๖๘๓-๖๘๔.

^{๑๔} พระญาณธชะ รัตนา, **ปรมัตถทีปนี**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, หน้า ๒๗๙.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๙.

วิจิตรนิพนธ์ที่เป็นกุศลหรืออกุศลนั้นเกิดขึ้นแก่ปุถุชนและพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี สำหรับวิจิตรนิพนธ์ (ไม่แท้) ที่เป็นอภัยกถานั้น เกิดแก่พระอรหันต์ในขณะที่มีความสงสัยในปริยัติ สงสัยชื่อคน ชื่อสัตว์ สิ่งของ อาหารการกิน สงสัยในการสอน ในสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ความสงสัยเหล่านี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับระดับปัญญาของพระอรหันต์ซึ่งมีศักยภาพไม่ถึงปัญญาของพระพุทธเจ้า

ลักษณะของวิจิตรนิพนธ์ คือ มีสภาพความสงสัย มีอารมณ์หวั่นไหว ไม่สามารถพิจารณาโดยแยบคายได้ ไม่สามารถตัดสินใจหยั่งลงไปได้หรือซัดลงไปได้ เพราะลังเล เป็นธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อการปฏิบัติ^{๑๖} เป็นธรรมที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับทุกข^{๑๗} และยังมีลักษณะความเคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระศาสนา ฯลฯ จึงทำให้ไม่เกิดความเพียรที่จะกระทำบำเพ็ญเพียรอย่างต่อเนื่อง^{๑๘} เป็นเหตุให้ปฏิบัติผิดทาง ขาดปัญญาครอบงำ การไม่น้อมใจเชื่อ ยังมีความสงสัยเคลือบแคลงใจ ไม่เชื่อมั่นจึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาปัญญาและความก้าวหน้าไม่ไปสู่จุดหมาย ดังนั้น สิ่งที่ต้องทำคือ ต้องมีศรัทธาและกำจัดความสงสัยเคลือบแคลงใจให้หมด ด้วยการคิดพิสูจน์ทดสอบด้วยปัญญาของตนให้เห็นเหตุผลชัดเจน จนมั่นใจว่าหมดความลังเลสงสัย

วิจิตรนิพนธ์นั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้ โดยไม่มีแรงผลักดันที่ช่วยกันผลักดันให้วิจิตรนิพนธ์มีพลัง เริ่มตั้งแต่ผัสสะที่ทำหน้าที่กระทบอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น เป็นต้น ทำให้เกิดวิจิตรนิพนธ์ สงสัยในเรื่องชาติหน้า สงสัยในเรื่องตายแล้วเกิดอีกหรือไม่ สงสัยในเรื่องนรก สวรรค์ สงสัยในเรื่องอริยสัจ ๔ ในขณะที่สงสัยนั้นเวทนาเป็นอกุศลขมสุขคืออุเบกขาเวทนา สัญญาความจำได้หมายรู้ ในสิ่งที่สงสัยนั้น และความสงสัยมีพื้นฐานจากโมหะ มิจฉาทิภูฏิ ความดำริที่ผิด ความเพียรที่ผิด สภาวธรรมที่ไม่ดีหรือเพื่อนจิตเป็นแรงดึงดูดสนับสนุนให้บุคคลนั้นเกิดความสงสัยอย่างตั้งมั่น ทำให้เกิดความไม่ละอายต่อบาป ไม่สะดุ้งกลัวต่อบาป อาหารของวิจิตรนิพนธ์ คือ อโยนิโสมนสิการ ซึ่งธรรมทั้งหลายที่เป็นเครื่องกระตุ้นเสริมให้เกิดวิจิตรนิพนธ์อยู่ แต่ว่าการไม่ใช้ปัญญาพิจารณาโดยแยบคายในธรรมเหล่านั้นให้มาก ๆ ทำให้วิจิตรนิพนธ์ที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญไพบุลย์ยิ่งขึ้น

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาบุคคลที่ได้ตั้งคำถามที่มีลักษณะเป็นอกุศลตามรูปแบบของพระพุทธศาสนา คือ การตั้งคำถามที่มีลักษณะเชิงความสงสัยในคุณของพระพุทธเจ้านั้น เป็นความสงสัยที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่นำไปสู่ปัญญา ถึงรู้ไปก็ไม่ทำให้สามารถพ้นทุกข์ได้ ไม่นำไปสู่ความสำเร็จมรรคผลนิพพาน และหากความสงสัยชนิดนี้เกิดขึ้นในช่วงที่เรากำลังปฏิบัติธรรม ก็จะทำให้การดำเนินจิตระหว่างขณะปฏิบัติอยู่ไม่ก้าวหน้าไม่สามารถบรรลุธรรมได้ เพราะแม้แต่สงสัยอยู่จึงไม่สามารถปฏิบัติต่อไปได้ ในการตั้งคำถามที่มีลักษณะ

^{๑๖} วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๔๙๐/๑๔๔.

^{๑๗} อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓/๒๑.

^{๑๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๕/๑๘๘.

เป็นอภัยกตปัญหา คือ เป็นคำถามที่สงสัยในเรื่องโลกนี้ โลกหน้า จักรวาลและชีวิต ซึ่งเป็นคำถามที่มีประโยชน์น้อย เพราะเหตุว่าไม่ได้ทำให้ผู้ที่ตั้งคำถามพ้นจากความทุกข์ ที่เปรียบเสมือนลูกศรอาบยาพิษ เสียบแทงอยู่ตลอดอย่างไรได้ พระพุทธเจ้าจึงทรงเสนอทางออกคือ ให้ทำตนให้พ้นจากทุกข์ก่อนแล้วจึงตั้งคำถามเหล่านี้จะดีกว่า ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปตามเนื้อความของบุคคลที่ยกเป็นตัวอย่างนี้ว่า ปัญหาความสงสัยในคุณของพระพุทธเจ้า ปัญหาที่เป็นไปเพื่อการทู่เถียงกันไม่สิ้นสุด การตั้งคำถามเกี่ยวกับโลกนี้ โลกหน้า จักรวาล ชีวะทั้งหลาย เป็นต้น เป็นคำถามที่มีลักษณะเป็นอกุศล เพราะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดแก่ผู้ตั้งคำถาม และไม่เกิดประโยชน์ใดจากการได้คำตอบจากคำถามที่ไม่มีใครรู้ได้แน่ชัด นอกเสียจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. ความสงสัยที่เป็นอกุศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาความสงสัยที่เป็นอกุศลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า ความสงสัยที่เป็นอกุศลนั้น เป็นความสงสัยที่นำไปสู่สัมมาทิฐิ คือความเห็นถูกต้องด้วยปัญญา เป็นความสงสัยที่มีเหตุผลโดยใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองว่าสิ่งไหนดี สิ่งไหนไม่ดี เมื่อผู้มีความสงสัยได้รับการอธิบายจากผู้มีความรู้ความเข้าใจก็จะทำให้เกิดความรู้อย่างแจ่มแจ้ง สามารถที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้

จุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนาก็เกิดจากความสงสัยที่เจ้าชายสิทธัตถะเริ่มมีความสงสัยเมื่อเห็นเทวทูตทั้ง ๔ ได้แก่ คนแก่ คนเจ็บ คนตายและสมณะ (นักบวช)^{๑๙} และได้ตัดสินใจออกค้นหาความจริงเพื่อให้สิ้นความสงสัยนั้น แม้ก่อนที่พระองค์จะเสด็จปรินิพพาน พระองค์ยังทรงอนุญาตเปิดโอกาสให้ผู้มีความสงสัยทูลถามปัญหาแก่พระองค์ เพื่อที่จะได้ทรงแสดงธรรมแก้ไขข้อสงสัยเหล่านั้นที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไป^{๒๐}

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีเหตุและผล พระพุทธเจ้ามิได้ทรงห้ามไม่ให้สงสัย มิได้ทรงห้ามไม่ให้เชื่อ ทว่า พระองค์ทรงส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดมีความสงสัย เพราะความสงสัยจะส่งเสริมให้เกิดวิธีคิดอย่างมีเหตุผลโดยใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้ดีกว่าสิ่งไหนผิดหรือถูก เป็นคุณหรือเป็นโทษ นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังทรงเปิดโอกาสให้ตรวจสอบธรรมะที่พระองค์ทรงแสดงธรรมและเปิดโอกาสให้สอบถามพระองค์เองอีกด้วย^{๒๑} แม้แต่ความเคลือบแคลงสงสัยในตัวพระองค์เองก็ได้เป็นบาปหรือเป็นอกุศล แต่จะต้องพิจารณาแก้ไขให้รู้แน่ชัดลงไปจนหมดสิ้นความสงสัยเหล่านั้น และพระองค์ยังทรงส่งเสริมให้ใช้ความคิดในการไตร่ตรองตรวจสอบพิจารณาและทูลถามพระพระองค์ในเรื่องที่ยังสงสัยในพระองค์เองอีกด้วย

^{๑๙} คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, หนังสือเรียนนักธรรมชั้นตรี ฉบับมาตรฐาน บูรณวิชาการชีวิต วิชาพุทธประวัติ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๖๙-๗๐.

^{๒๐} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๘๖/๑๐๕.

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๗-๔๘๙/๕๒๕-๕๒๘.

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนากัน และยังเปิดโอกาสให้ทูลถามเมื่อผู้ใดเกิดความสงสัย หรือหากไม่มีผู้ใดสงสัยพระองค์ก็จะทรงตรัสถามเสียก่อน เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสงสัย แล้วแสวงหาความจริง โดยคิดตรึกตรองตามโดยใช้ปัญญาพิจารณา และหาวิธีการแก้ไขข้อสงสัยให้ถูกต้อง ให้มีการแสดงความคิดเห็นและโต้ตอบพระองค์อย่างเสรี มีอิสรภาพทางด้านความคิด โดยวิธีนี้ผู้ฟังเมื่อเข้าถึงความจริงจะรู้สึกว่าคุณได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง

ลักษณะการถามปัญหาในพระพุทธศาสนามี ๔ ลักษณะ คือ (๑) ปัญหาที่ควรตอบลักษณะเดียว (๒) ปัญหาที่แยกแยะตอบที่เรียกว่าวิภังขวาที (๓) ปัญหาที่ย้อนคำถาม (๔) ปัญหาที่ไม่ตอบ^{๒๒} เพราะถึงตอบไปก็ไม่เกิดประโยชน์ ปัญหาเหล่านี้มีสมมุติฐานเกิดจากความสงสัยเพื่อต้องการความกระจ่างชัดจึงตั้งเป็นคำถามขึ้น และลักษณะคำถามเป็นการถามเพื่อทำให้สิ่งที่ยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่แจ่มแจ้ง ยังไม่ได้พิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา และที่ยังมีความสงสัยอยู่นั้นให้หมดสิ้นไป

ลักษณะคำถามที่เป็นกุศลนั้น เป็นคำถามที่เมื่อเกิดความสงสัยแล้วได้เข้าไปหาผู้รู้และเมื่อได้รับการอธิบาย ผลที่ได้ตามมาคือ เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนก่อให้เกิดปัญญา จนหมดความสงสัยในที่สุดนำไปสู่สัมมาทิฐิ และเป็นคำถามที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ดังพราหมณ์ชาณูโสณิมิข้อสงสัยเกี่ยวกับการทำบุญถวายทาน ที่เขาทำไปแล้วจะถึงแก่ญาติสาโลหิตที่ล่วงลับไปหรือไม่ เมื่อได้รับคำตอบที่ชัดเจนจากพระพุทธเจ้าแล้ว จึงหมดสิ้นความสงสัยได้เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา^{๒๓} และพระเจ้าปายาสีที่มีความสงสัยมาเป็นเวลานาน และเชื่อว่าโลกอื่นไม่มี โอปปาตักสัตว์ไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี เมื่อได้รับคำอธิบายจากพระกুমารกัสสปะแล้วก็หมดสิ้นความสงสัยมีความเห็นเป็นสัมมาทิฐิ^{๒๔} หรือเหล่าพระภิกษุเกิดความสงสัยว่าพระจักขุปาลเป็นถึงพระอรหันต์แต่ทำไมถึงตาบอด เมื่อได้รับคำตอบที่ชัดเจนจากพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ได้หมดสิ้นความสงสัยสำเร็จบรรลुरुหัตถผล^{๒๕} หรือการสนทนากันในเรื่องที่สงสัยที่ทำให้เกิดประโยชน์ที่เป็นกุศลได้ ดังพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสนสนทนากันเรื่องความมีอยู่จริงของพระพุทธเจ้า ผลของกรรมดีและกรรมชั่วที่บุคคลกระทำแล้วอยู่ที่ไหน^{๒๖} หรือมงคลสูตรครั้งที่เทวดาเกิดความสงสัยแล้วถกเถียงกันหาทางออกไม่ได้จึงได้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่าการปฏิบัติมงคลเป็นอย่างไร^{๒๗} เป็นต้นเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงสรุปว่าความสงสัยที่เป็นกุศลมีลักษณะของคำถามที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการดับทุกข์ และนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อเพิ่มพูนกุศลแก่ผู้ตั้งคำถาม

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๕๑ ; อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๒/๗๐.

^{๒๓} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๗/๓๒๕-๓๒๙.

^{๒๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๑๒/๓๔๔.

^{๒๕} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒๐-๒๕.

^{๒๖} พระติฎฐกฐาพยาเยระ รจนา, **คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย**, แปลโดย คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

^{๒๗} คูรายละเอียดยใน พระสิริมังคลาจารย์, **มังคลัตถทีปนี ภาษาไทย ภาค ๑**, ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕-๘.

๓. แนวทางการละความสงสัยที่เป็นอกุศล

มีวิธีการละได้ ๖ วิธี คือ (๑) การละความสงสัยด้วยความเป็นพหูสูต (๒) การละความสงสัยด้วยความเป็นผู้สอบถาม (๓) การละความสงสัยด้วยความเป็นผู้รู้จักที่ทรงตัดสินใจแล้วในพระวินัย (๔) การละความสงสัยด้วยอธิโมกข์ (ศรัทธา) (๕) การละความสงสัยด้วยความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร (๖) การละความสงสัยด้วยการสนทนาเรื่องที่เป็นสัพปายะ

การละความสงสัยด้วยความเป็นพหูสูตด้วยการเรียนสุตตะคือ คำสอนของพระพุทธเจ้าให้เข้าถึงทั้งอรรถและพยัญชนะ เมื่อเข้าใจให้ทรงจำ ว่าให้คล่องปาก จดจำให้ขึ้นใจ เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งที่เรียกว่าแทงตลอดด้วยทวิภูมิต^{๒๘} สิ่งที่จะต้องเรียนคือ คำสอนของพระพุทธเจ้ามีองค์ ๙ ได้แก่ สุตตะ, เคยยะ, เวยยาकरणะ, คาถา, อุทาน, อิติวุตตกะ, ชาตกะ, อัပ္ภุตธรรม, เวทัลล^{๒๙}

การละความสงสัยด้วยการสอบถาม ถือเป็นวิธีที่ทำให้ผู้ที่มีความสงสัยเกิดความกระจ่างอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนไม่หลงผิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เมื่อผู้ที่มีความสงสัยในสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว เข้าไปสอบถามปัญหากับผู้รู้และได้รับคำตอบคำอธิบายอย่างถูกต้องจะทำให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน ทำให้ผู้ถามหมดความสงสัย การตั้งคำถามควรถามปัญหาที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ สามารถทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ เช่น คำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมให้ถึงขั้นพระอรหันต์ ถามถึง ปัญญา สติ นามรูปดับที่ไหน เป็นต้น ซึ่งคำถามเหล่านี้ เมื่อบุคคลที่มีปัญญาได้ฟังแล้วพิจารณาไตร่ตรองตามก็จะนำไปสู่ความสิ้นสงสัยในที่สุด

การละความสงสัยด้วยความเป็นผู้รู้จักที่ทรงตัดสินใจแล้วในพระวินัย คำว่า ผู้รู้จักที่ทรงตัดสินใจแล้วในพระวินัย หมายถึง ผู้มีความเชี่ยวชาญที่สั่งสมไว้ในพระวินัย^{๓๐} คือ ศีล สิกขาบท และพระบัญญัติ ในครั้งสมัยพุทธกาลพระวินัยธร คือ พระผู้ทรงวินัย เป็นภิกษุที่รักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นผู้ทำการวินิจฉัยพิจารณาตัดสินอธิกรณ์ต่างๆ จะต้องศึกษาเล่าเรียนอย่างชำนาญ เป็นผู้ฉลาด มีสติปัญญา เมื่อเกิดเรื่องในหมู่สงฆ์ พระวินัยธรมสามารถตัดสินอธิกรณ์ได้อย่างแจ่มแจ้ง ไม่เป็นที่เคลือบแคลงสงสัย และจะต้องประกอบด้วยคุณธรรม^{๓๑} ดังนั้นเมื่อเกิดความสงสัยในเรื่องของพระวินัย จึงควรเข้าไปหาหรือสอบถามบุคคลหรือนักปราชญ์ผู้มีความชำนาญทรงจำพระวินัยได้ เพื่อจะได้รู้ว่าอย่างไรไหนทำผิดหรือไม่ผิดพระวินัย เมื่อได้รับคำอธิบายแล้วจะเกิดความเข้าใจทำให้หมดความสงสัยในพระวินัย สามารถตัดสินได้อย่างถูกต้องว่า อยากรณ์เป็นอาบัติชนิดไหน เป็นอาบัติเบาหรืออาบัติหนัก

^{๒๘} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๘๘/๑๕๗.

^{๒๙} ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๒๓๘/๑๓.

^{๓๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๓๑/๓๔๙.

^{๓๑} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๗/๔๘๒-๔๘๖.

การละความสงสัยด้วยอโณโกฏ คำว่า อโณโกฏ หมายถึง ศรัทธาที่มั่นคงในพระรัตนตรัย^{๑๒} บุคคลที่มีความศรัทธาในพระรัตนตรัยจะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติธรรมและสามารถก้าวข้ามความสงสัยได้ ศรัทธามี ๔ ประการ คือ

- ๑) อากมสัทธา คือ ศรัทธาของสรรพัญญุโพธิสัตว์ทั้งหลาย
- ๒) ออิคมสัทธา คือ ศรัทธาของพระอริยสาวกทั้งหลาย
- ๓) โอภักปนสัทธา คือ การกำหนดใจเชื่อโดยความไม่หวั่นไหว ในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์
- ๔) ปสทสัทธา คือ เกิดความเลื่อมใสขึ้น^{๑๓}

โอภักปนสัทธา เป็นความศรัทธาในพระรัตนตรัยบุคคลที่มีศรัทธามั่นคง เลื่อมใสในพระรัตนตรัยสามารถละความสงสัยและบรรลุธรรมได้ ดังยกตัวอย่างเรื่อง เจ้าศากยะสรณานิ มีภาพลักษณ์ไม่รักชาติลัทธิสุรา แต่เป็นพระโสดาบันได้อย่างไร ก็เพราะว่าเจ้าศากยะสรณานิเป็นผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต มีความเลื่อมใสศรัทธามั่นคงในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ จึงทำให้บรรลุเป็นพระโสดาบัน^{๑๔}

การละความสงสัยด้วยความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร คำว่า กัลยาณมิตร หมายถึง มิตรที่ดี เพื่อนดี ลักษณะของกัลยาณมิตรมี ๗ อย่างคือ (๑) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ (๒) เป็นที่เคารพ (๓) เป็นที่ยกย่อง (๔) เป็นนักพูด (๕) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ (๖) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ (๗) ไม่ชักนำไปในอฐานะ^{๑๕} ความสงสัยที่เป็นอกุศล เป็นเหตุให้เฝ้าเข้าไม่สามารถก้าวข้ามความสงสัยได้ การที่จะก้าวข้ามความสงสัยได้นั้นจะต้องมีกัลยาณมิตรที่มีความรู้ความสามารถคอยชี้แนะแนวทางในเรื่องหลักการที่เป็นประโยชน์ส่งเสริมให้เกิดปัญญา บุคคลเมื่อได้รับการแนะนำยอมก้าวข้ามความสงสัยนำไปสู่ความสำเร็จได้ พระพุทฺธเจ้าทรงตรัสว่ากัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ คือมิตรที่ดีจะแนะนำในเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญให้มาก^{๑๖} เนื่องจากอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นเรื่องเกี่ยวกับศีล สมาธิและปัญญา เมื่อบุคคลปฏิบัติตามคำแนะนำของกัลยาณมิตรในเรื่องศีล สมาธิและปัญญา ก็จะทำให้รู้แจ้งเห็นจริงตามหลักพระไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หมดยุติความสงสัยในที่สุด

การละความสงสัยด้วยการสนทนาเรื่องที่เป็นสัพบายะ คำว่า สัพบายะ หมายถึง สิ่ง สถาน หรือบุคคล ซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะกัน เกื้อกูล หรืออำนวย โดยเฉพาที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและประคับประคองรักษาสมาธิ^{๑๗} การพูดคุยในเรื่องที่เป็นสัพบายะนั้น พระพุทฺธเจ้าแนะนำให้สนทนากันเรื่องความมักน้อย

^{๑๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๓๓๕/๒๓๙.

^{๑๓} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๒๙.

^{๑๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๐/๕๒๙.

^{๑๕} อจ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

^{๑๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒/๒.

^{๑๗} สมเด็จพระพุทฺธโชษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด ๒๕๖๑), หน้า ๔๗๔.

ความสันโดษ ความสงัด ความไม่คลุกคลี เรื่องการปรารถนาความเพียร ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และความรู้ความเห็นในวิมุตติ เป็นกถาวัตถุ ๑๐^{๘๘} เนื่องจากเป็นถ้อยคำหรือคำพูดที่มีประโยชน์ อันเป็นไปเพื่อการขัดเกลากิเลส เพื่อการดับกิเลส ถ้อยคำที่เมื่อพูดแล้ว ผู้ที่พูดและผู้ฟัง สามารถขัดเกลากิเลสในใจ แล้วยอมทำให้เกิดปัญญาขึ้น ละความไม่รู้ ละความสงสัย ละกิเลสเป็นตามลำดับ และยอมถึงความสิ้นกิเลสจนหมดสิ้น หรือถึงการบรรลุพระนิพพาน การสนทนาไตร่ตรองถกเถียงเป็นเรื่องที่ขัดขวางต่อทางไปสวรรค์และพระนิพพาน พระพุทธเจ้าไม่ทรงส่งเสริมให้นำมาเป็นหัวข้อประเด็นการสนทนากัน เพราะจะทำให้ฟังชานและเสียเวลา การพูดคุยกับบุคคลที่ฟังชานจะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมฟังชานไปด้วย นอกจากนั้น บุคคลที่เจริญสมถกรรมฐานจนกระทั่งได้ฌาน สามารถข่มนิวรณ์ ๕ ได้ ซึ่งวิจิกิจฉานิวรณ์ก็เป็นนิวรณ์ซึ่งถูกอำนาจของฌานข่ม เมื่อฌานของบุคคลนั้นเสื่อมนิวรณ์ก็หวนกลับมาเกิดได้อีก^{๘๙} สำหรับบุคคลที่บำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานจนกระทั่งบรรลุโสดาปัตติมารค ปัญญาในโสดาปัตติมารคสามารถประหານวิจิกิจฉานิวรณ์ได้อย่างเด็ดขาด^{๙๐}

๔. แนวทางการส่งเสริมความสงสัยที่เป็นกุศล

ความสงสัยที่เป็นกุศล คือ ความสงสัยที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วชักนำให้เกิดคุณความดี เมื่อเข้าไปหาบัณฑิตหรือผู้รู้ท่านก็จะชี้แจงข้อที่เราสงสัยให้เกิดความกระจ่าง เมื่อเราเข้าใจแล้วความสงสัยหมดสิ้นไปยอมได้ข้อคิดหรือข้อปฏิบัติที่ได้จากความสงสัยที่สิ้นไปนั้น

การส่งเสริมให้เกิดความรู้อันเป็นสัมมาทิฐิต้องอาศัยปัจจัย ๒ ประการคือ (๑) โปรโตไซสยะ คือการได้สดับจากบุคคลอื่น (๒) โยนิโสมนสิการ คือการมนสิการโดยแยบคาย^{๙๑} สัมมาทิฐิก็คือปัญญา ที่มีการรู้แจ้งสภาพธรรม ลักษณะมีการกำจัดความมืดคือโมหะที่ปกปิดความเป็นจริงของธรรมทั้งหลาย^{๙๒} ความสงสัยที่นำไปสู่กุศลนั้น เกิดจากการได้ถามบุคคลที่มีความรู้ความสามารถถือว่าเป็นโปรโตไซสยะเมื่อได้ฟังแล้วบุคคลผู้นั้นยอมพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการจึงจะเกิดปัญญา นอกจากนั้นยังมีคำอธิบายเรื่องปัญญา ๓ ประการ ดังนี้ คือ “จินตามยปัญญา คือปัญญาที่ได้ฟังมาจากผู้อื่นเพราะสำเร็จได้ด้วยอำนาจความคิดของตนเอง สุตมยปัญญาคือ ปัญญาที่ฟังมาจากผู้อื่นได้มา เพราะสำเร็จได้ด้วยอำนาจการฟัง ภาวนาปัญญาคือปัญญาที่ถึงอุปปนาซึ่งสำเร็จด้วยภาวนาอย่างใดอย่างหนึ่ง”^{๙๓} และในทางพระพุทธศาสนา บุคคลเมื่อเกิดศรัทธาย่อมเข้าไปหา เข้าไปนั่งใกล้สมณพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต เจียโสดสดีปธรรม แล้วสอบถามข้ออรรถ

^{๘๘} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๕๙/๑๘๗.

^{๘๙} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๑/๗๐/๒๐๖.

^{๙๐} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๒/๘๓๐/๔๙๒-๔๙๔.

^{๙๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๔๙๑.

^{๙๒} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๒/๔๒๔/๙๒.

^{๙๓} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๒/๔๒๗/๙๔.

ข้อธรรม เฟงพิณิจพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมนั้น ด้วยทิวหรือปัญญา และการเฟงพิณิจธรรมอยู่นั้น ย่อมทำให้เกิดฉันทะ เมื่อเกิดฉันทะแล้วย่อมเกิดอุตสาหะตามมา เมื่ออุตสาหะแล้วย่อมไตร่ตรอง เมื่อไตร่ตรองแล้วย่อมอุทิศกายและใจ เพื่อให้แจ้งสัจจะคือนิพพานด้วยนามกาย และเห็นแจ้งแทงตลอด ด้วยปัญญา^{๔๔} ผู้วิจัยจึงได้สรุปแนวทางการส่งเสริมความสงสัยที่เป็นกุศลนั้น ว่าควรเป็นความสงสัยที่นำไปสู่การถามเพื่อก่อให้เกิดปัญญา เพื่อส่งเสริมให้เกิดสัมมาทิฐิ คือความเห็นที่ถูกต้อง ทำให้เกิดความรู้ชอบ รู้ถูก ทั้งจากการรับฟังความเห็นจากผู้อื่น และการพิจารณาโดยแยกคายถึงเหตุและผล เป็นบ่อเกิดนำไปสู่ การปฏิบัติธรรมเพื่อการพ้นทุกข์

๕. เกณฑ์การตัดสินความสงสัยที่เป็นกุศล

เกณฑ์การตัดสินวิจิกิจฉาที่เป็นอกุศลคือ นิรวณฺห์ เป็นความสงสัยที่ขัดขวางการบรรลุธรรม บั่นทอน ปัญญา ทำให้เกิดการท้อถอย ไม่ก่อให้เกิดความเพียร บุคคลที่มีนิรวณฺห์บั่นทอนปัญญา ถึงจะมีผู้มาแนะนำ ในสิ่งที่เป็นประโยชน์สภาวะนิรวณฺห์นี้จะขวางกั้น ในทางพระพุทธศาสนาเรียกความสงสัยที่เป็นอกุศลว่า วิจิกิจฉา หรือเรียกว่า วิจิกิจฉานิรวณฺห์ เพราะฉะนั้น บุคคลที่เกิดวิจิกิจฉานิรวณฺห์นี้ถือว่าเป็นอกุศลไม่ควร ที่จะมีหรือเกิดขึ้นในการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา

๖. เกณฑ์การตัดสินความสงสัยที่เป็นกุศล

เกณฑ์การตัดสินความสงสัยที่เป็นกุศล คือ หลักโยนิโสมนสิการ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้เกิด ปัญญาทำให้เกิดความเพียร เนื่องจากความเพียรเป็นทางไปสู่ปัญญา ในกรณีของภิกษุ ปุถุชนหรือคฤหัสถ์ เมื่อเกิดความสงสัยแล้ว เข้าไปถามบุคคลที่เป็นบัณฑิต มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น หรือถามพระอรหันต์ ภิกษุ หรือคฤหัสถ์ที่มีภูมิรู้ภูมิธรรม เมื่อฟังแล้วให้ใช้หลักโยนิโสมนสิการกำกับในการเชื่อ ในทางพระพุทธศาสนา วิธีการใช้หลักโยนิโสมนสิการให้พิจารณาเมื่อได้ฟังเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีเหตุมีผล เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ไม่เป็นเรื่องที่ทำตนให้เดือดร้อนหรือเรื่องกรรมดีนำความสุขมาให้ ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ผลักดัน ให้เกิดการแสวงหาความรู้ คือความสงสัยที่นำไปสู่กุศล

๗. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากความเข้าใจของผู้ศึกษาพุทธศาสนา มักจะมีความเห็นว่า วิจิกิจฉา เป็นนิรวณฺห์ เป็นอกุศล เป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นสิ่งไม่ควรมียู่ เพราะเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะทำให้ขวางกั้นคุณความดีไม่ให้เกิดขึ้นมาได้ ดังนั้น จึงมีข้อปฏิบัติที่แสดงไว้เพื่อให้ละนิรวณฺห์ ปรากฏอยู่ในการปฏิบัติกัมมัฏฐาน จากการทำวิจัยในเรื่องนี้ผู้วิจัย ได้พบว่าความสงสัยที่เรียกว่าวิจิกิจฉานั้น ไขว่จะมีแต่ด้านไม่ดีไปเสียทั้งหมด เพราะว่าความสงสัยเกิดจาก ความไม่รู้ เป็นเหตุให้เกิดการตั้งคำถาม เมื่อมีคำถามย่อมต้องแสวงหาคำตอบเพื่อความสงสัยนั้น หหมดสิ้นไป ความสงสัยหากสงสัยแล้วไม่เกิดประโยชน์ ไม่นำไปสู่ปัญญา ไม่ทำให้พ้นทุกข์ ไม่นำไปสู่

^{๔๔} ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๘๓/๑๘๒-๑๘๓.

ความสำเร็จจรดผลนิพพานก็ไม่ควรมีหรือเกิดขึ้น แต่หากความสงสัยนั้นเกิดขึ้นแล้ว ส่งเสริมหรือกระตุ้นให้เกิดวิธีคิด แสวงหาคำตอบภายใต้กรอบเหตุผลโดยใช้สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองและแก้ไขให้รู้แน่ชัดลงไปจนหมดสิ้นความสงสัยนั้น ก็ควรมีหรือควรเกิดความสงสัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ความสงสัยนั้นขึ้นอยู่กับบริบทที่เกิดความสงสัยในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑) ความสงสัยที่เป็นวิจิกิจฉานิวรณ์ คือความสงสัยที่เป็นอกุศล ไม่ควรมีหรือเกิดขึ้น เนื่องจากเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะไปกระตุ้นอกุศลเหล่านี้ให้เกิดขึ้น เป็นสิ่งที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี อุปสรรคและอันตรายต่อความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ไม่สามารถพัฒนาปัญญาให้ก้าวหน้า ชัดขวางการบรรลุธรรม

๒) ความสงสัยที่เป็นกุศล เป็นความสงสัยที่นำไปสู่สัมมาทิฐิ คือความเห็นถูกต้องด้วยปัญญา เมื่อความสงสัยเกิดขึ้นแล้ว แสวงหาคำตอบเข้าไปหาผู้รู้และเมื่อได้รับการอธิบาย ผลที่ได้ตามมาคือ เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนก่อให้เกิดปัญญาจนหมดความสงสัยในที่สุด ความสงสัยที่เป็นกุศลมีลักษณะของคำถามที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในการดับทุกข์ และนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อเพิ่มพูนกุศลแก่ผู้ตั้งคำถาม

ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

สถานที่ปฏิบัติธรรมควรให้ความรู้ในเรื่องความสงสัยที่เป็นอกุศลและแนะนำวิธีการละความสงสัยที่เป็นอกุศล ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสงสัยที่เป็นกุศลเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตและเผยแพร่เรื่องความสงสัยที่เป็นกุศลต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโยนิโสมนสิการกับอริยมรรค ๘ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๒) ศึกษาวิจิกิจฉาปฏิรูปที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๓) ศึกษาวิเคราะห์ความสงสัยที่เป็นอภัยกถุตในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียง. หนังสือเรียนนักรธรรมชั้นตรี ฉบับมาตรฐาน บุรณขการชีวิต วิชา
พุทธประวัติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๔๙.
ธีระพงษ์ มีไธสง. มติทางศาสนาและปรัชญาของโลก. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๑.
พระญาณธระ รจนา. ปรมัตถทีปนี. แปลโดย พระคันธสาราภิวังค์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ตาลุกุต,
๒๕๔๖.

พระติปิฎกจุฬายาจารย์เถระ รจนา. **คัมภีร์มลินทปัญหภาษาไทย**. แปลโดย คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **เชื่อกกรรม รู้กรรม แก่กรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖.

พระมหาสมปอง มุทีโต แปลและเรียบเรียง. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

พระสิริมงคลอาจารย์. **มังคลัตถทีปนี ภาษาไทย ภาค ๑**. ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๖๑.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙-๒๕๕๗.